

Review paper

DEFINING FACTORS OF REGIONAL DEVELOPMENT OF SERBIAN AGRICULTURE

DEFINISANJE ČINILACA REGIONALNOG RAZVOJA POLJOPRIVREDE SRBIJE

Slobodan Ceranić, Ph.D., Full Professor

Address: University of Belgrade, Faculty of Agriculture

Nemanjina 6, 11081 Belgrade-Zemun

Phone: +381 2615-315/416

E-mail: ceranic@agrif.bg.ac.rs

Tamara Paunović, BSc, Assistant

Address: University of Belgrade, Faculty of Agriculture

Nemanjina 6, 11081 Belgrade-Zemun

Phone: +381 2615-315/405

E-mail: tamara@agrif.bg.ac.rs

DEFINISANJE ČINILACA REGIONALNOG RAZVOJA POLJOPRIVREDE SRBIJE

DEFINING FACTORS OF REGIONAL DEVELOPMENT OF SERBIAN AGRICULTURE

Key words: Regional development, factors, Republic of Serbia

Abstract

The Republic of Serbia, considering geomorphologic and climatic conditions, spatial distribution of agricultural land, economic and social factors, the level of economic development and historical heritage, is a heterogeneous area. All of these factors point out the importance of regional agricultural development of Serbia, which might come from the commitments contained in the appropriate zoning of agriculture.

However, despite all the efforts, the gap between developed and underdeveloped regions, during the previous period has increased even more. Although the overcoming of regional disparities was one of the most important goals of socio-economic development in the past, it can be said that the results achieved are more than modest.

Although some indicators implied the better days for agriculture, according to data from 2005, Serbia has produced about 10 million tons of agricultural products, covering an area of 4.6 million hectares of agricultural land, with the realized value of about 3.3 billion euros. At the same time, food export generated revenue of 1.26 billions of dollars.

Presented ambitious plans are increasingly related to food production and its greater realization. Today, those plans were stopped by the economic crisis, which resulted in additional decline of an already weak agriculture. Currently, according to the present situation, it is very difficult to achieve these plans, since the export of agricultural products from Serbia should reach the value of \$ 6 billion in 2020.

Inherited and still unresolved problems of the past, as well as the absence of effective economic policies have led to slower growth of agriculture in relation to its objective production capabilities and importance in the economic structure of the country for many years.

It must be pointed out the fact that the following problems still exist when it comes to Serbian agriculture:

- A very low level of marketability,
- Low accumulative and reproductive ability of all stakeholders involved in agricultural production,
- An incomplete system of functioning, as well as credit policy,
- Low level of modern machinery equipment,
- Inadequate level of raw materials use, and so on.

When it comes to problems of regional development in Serbia, it is worth mentioning that there is disproportionate development level of different areas, where extremely large number of municipalities is in the group of underdeveloped areas, that there are structural imbalances, unfavorable demographic trends, and that's even more expressed with many material constraints.

These disparities are particularly expressed when it comes to the relationship between the developed North and the underdeveloped South of Serbia. This can be illustrated by the following facts:

- 21% of total population lives in the city of Belgrade,
- 29.7% of the working population is employed here, and
- It participates with 33.7% in the creation of national income of Serbia.

The main directions for future agricultural development are in the optimal utilization and preservation of the available production capacity, increasing in the volume of agricultural production, and in granting the importance of providing intensive production, mainly for export.

What Serbia should expect from agriculture? Despite previous policy, not enough attention was paid to the specific conditions of local development. It means that the problem remains acute.

That would end the story of fulfillment in domestic demand for agricultural products, and on the other hand, we would pay attention on export of those products for which there is undoubtedly a chance to be produced in our conditions.

The basis for further regional development should be:

Stimulation of family farms labor;

Creating opportunities for the implementation of technical assistance and general education;

The priorities in the financing of livestock and intensive farming;

Stimulate all forms of research that contributes to agriculture improvement;

Stimulate a return to rural areas,

Mechanization of rural areas;

Giving importance to the hilly and mountainous areas in order to consolidate these production areas.

Most countries have been trying to solve the regional, economic and social problems through administrative intervention, for a long time. They tended to design such a regional economic policy that ensures two primary objectives:

Stimulating trends in industrial activity of rich areas, either in poor areas, or in areas with relatively high unemployment

Improving the uniform development of the country by better using of natural and human resources.

Despite regional policy as it once existed in the former Yugoslavia, now Serbia, the problem of under-developed regions remains unresolved. This should cause a criticism of regional intervention, and at the same time to encourage the search for new strategy.

This searching covers much more careful analysis of transformations which impend in underdeveloped or less developed regions. There is no doubt that the economic and social picture has changed from the eighties of XX century, and some new elements are the basis for personnel changes in policy formulation.

Ključne reči: Regionalni razvoj, faktori, Republika Srbija

Abstrakt

Republika Srbija po svojim geomorfološkim i klimatskim prilikama, prostornom razmeštaju poljoprivrednih površina, ekonomsko-socijalnim činiocima, nivou ekonomske razvijenosti i istorijskom nasleđu predstavlja heterogeno područje. Svi ovi činioci ističu značaj regionalnog razvoja poljoprivrede Srbije, koja bi proistekla iz opredeljenja sadržanih u adekvatno utvrđenoj rejonizaciji poljoprivrede.

Međutim, svedoci smo činjenice da se i pored svih nastojanja jaz između razvijenih i nerazvijenih područja tokom proteklog perioda još više povećao. Iako je prevazilaženje regionalnih nejednakosti predstavljalo jedan od najvažnijih ciljeva društveno-ekonomskog razvoja u prethodnom periodu, može se reći da su ostvareni rezultati više nego skromni.

Iako su neki pokazatelji nagoveštavali bolje dane za poljoprivredu, prema podacima iz 2005. godine Srbija je sa 4,6 miliona hektara obradivih poljoprivrednih površina proizvela oko 10 miliona tona poljoprivrednih proizvoda u vrednosti od oko 3,3 milijarde evra. Istovremeno izvozom hrane ostvaren je prihod od 1,26 milijarde dolara.

Ambiciozno predstavljeni planovi o još značajnijoj proizvodnji hrane i njenoj većoj realizaciji zaustavljeni su ekonomskom krizom koja je ionako slabu poljoprivredu po ko zna koji put vratila nekoliko desetina godina unazad. Očigledno plan da 2020. izvoz poljoprivrednih proizvoda iz Srbije dostigne iznos od 6 milijardi dolara, prema sadašnjoj situaciji, teško da se može ostvariti.

Nasledeni i još nerešeni problemi iz prethodnog perioda, kao i izostajanje efikasnih mera ekonomske politike, učinili su da poljoprivreda već duži niz godina ostvaruje sporiji rast u odnosu na svoje objektivne proizvodne mogućnosti i značaj u ekonomskoj strukturi zemlje.

Mora se istaći činjenica da poljoprivredu Srbije i dalje prate sledeći problemi:

- veoma nizak nivo tržišnosti,
- niska akumulativna i reproduktivna sposobnost svih subjekata koji se bave poljoprivrednom proizvodnjom,
- neizgrađen sistem funkcionisanja, kao i kreditna politika,
- nizak nivo opremljenosti savremenom mehanizacijom,
- neodgovarajući nivo korišćenja repromaterijala itd.

Kada su u pitanju problemi regionalnog razvoja Republike Srbije onda posebno treba istaći da postoje disproporcije nivoa razvijenosti pojedinih područja, da izrazito veliki broj opština spada u grupu nerazvijenih, da postoje strukturalne neusklađenosti, nepovoljna demografska kretanja, a posebno je to sve prenaplašeno brojnim materijalnim ograničenjima.

Da su te disproporcije izrazito naglašene kada je u pitanju odnos razvijenog severa i nerazvijenog juga Srbije, to se može ilustrovati sledećim činjenicama: na teritoriji grada Beograda živi 21% ukupnog stanovništva, zapošljava 29,7% aktivnog stanovništva i u stvaranju narodnog dohotka Srbije učestvuje sa 33,7%.

Osnovni pravac budućeg razvoja poljoprivrede je optimalno korišćenje i očuvanje raspoloživih proizvodnih kapaciteta, povećanje obima poljoprivredne proizvodnje, davanje na značaju intenzivnim proizvodnjama, pre svega, namenjenih izvozu.

Šta Srbija očekuje od poljoprivrede? Uprkos dosadašnjoj politici kakva je vođena prema poljoprivredi, pažnja nije u dovoljnoj meri posvećena specifičnim uslovima lokalnog razvoja. Znači da ovaj problem ostaje i dalje aktuelan.

Time bi se okončala priča o podmirenju domaće tražnje za poljoprivrednim proizvodima i okrenuli bi smo se najvećoj šansi a to je izvoz proizvoda, za koje postoji nesumljiva šansa da se proizvode u našim uslovima.

Temelji daljeg regionalnog razvoja treba da budu sledeći:

1. stimulisanja radne snage sa porodičnih gazdinstava;
2. stvaranje mogućnosti za implementaciju tehničke pomoći i opšteg obrazovanja;
3. prioriteta u finansiranju gajenja stoke i intenzivne proizvodnje;
4. stimulisati svim oblicima istraživanja koja pospešuju poljoprivredu;
5. stimulisati povratak u ruralna područja, za aktivnosti koje utiču na porast tražnje radne snage;
6. mehanizacija ruralnih područja;
7. davanje na značaju brdskim i planinskim područjima u cilju konsolidacije tih proizvodnih područja.

Odavno većina zemalja nastoji da reši regionalne ekonomske i socijalne probleme putem administrativnih intervencija. Nastojali su da regionalna ekonomska politika bude tako koncipirana da osigura dva osnovna cilja:

- 1) podsticanje pomeranja industrijske aktivnosti bogatih područja u siromašna ili u područja sa relativno visokom nezaposlenošću; i
- 2) unapređenje uniformnog razvoja zemlje ravnomernijim korišćenjem prirodnih i ljudskih resursa.

Uprkos regionalnoj politici kakva je nekad vođena na prostorima bivše Jugoslavije, a sada Srbije, problem nerazvijenih regiona i dalje ostaje nerešen. Ovo bi trebalo da izazove kritiku regionalne intervencije i u isto vreme podstakne traganje za novom strategijom

Ovo traganje obuhvata znatno pažljiviju analizu preobražaja koji predstoje u manje razvijenim i nerazvijenim regionima. Bez sumnje, ekonomska i socijalna slika se značajno promenila od 80-tih godina XX veka i novi elementi čine osnovu za kadrovske promene u formulisanoj politici.

UVOD

Iako su neki pokazatelji nagoveštavali bolje dane za poljoprivredu, prema podacima iz 2005. godine Srbija je sa 4,6 miliona hektara obradivih poljoprivrednih površina proizvela oko 10 miliona tona poljoprivrednih proizvoda u vrednosti od oko 3,3 milijarde evra. Istovremeno izvozom hrane ostvaren je prihod od 1,26 milijarde dolara.

Ambiciozno predstavljeni planovi o još značajnijoj proizvodnji hrane i njenoj većoj realizaciji zaustavljeni su ekonomskom krizom koja je ionako slabu poljoprivredu po ko zna koji put vratila nekoliko desetina godina unazad. Očigledno plan da 2020. izvoz poljoprivrednih proizvoda iz Srbije dostigne iznos od 6 milijardi dolara, prema sadašnjoj situaciji, teško da se može ostvariti.

Ovako tešku situaciju dodatno je otežala činjenica da poljoprivreda Srbije je u devedesetim godinama prošlog veka poslovala u izuzetno nepovoljnim uslovima, tako da je ulazak u tranziciju bio više nego sa skromnim rezultatima, a to se posebno odnosi na stočarstvo i proizvodnju industrijskog bilja. Nasleđeni i još nerešeni problemi iz prethodnog perioda, kao i izostajanje efikasnih mera ekonomske politike, učinili su da poljoprivreda već duži niz godina ostvaruje sporiji rast u odnosu na svoje objektivne proizvodne mogućnosti i značaj u ekonomskoj strukturi zemlje. Svim nabrojanim problemima u zadnjih nekoliko godina pridružila se i suša koja je dodatno otežala poslovanje ove delatnosti.

Mora se istaći činjenica da poljoprivredu Srbije i dalje prate sledeći problemi:

- veoma nizak nivo tržišnosti,
- niska akumulativna i reproduktivna sposobnost svih subjekata koji se bave poljoprivrednom proizvodnjom,
- neizgrađen sistem funkcionisanja, kao i kreditna politika,
- nizak nivo opremljenosti savremenom mehanizacijom,
- neodgovarajući nivo korišćenja repromaterijala itd.

Odmah na početku treba reći da cilj ovog rada nije da se bavi analizom regionalne politike Srbije, već da ukaže na elemente koji u budućnosti pri definisanju treba da predstavljaju osnovu aktivne politike regionalnog razvoja.

Traganje za činiocima regionalnog razvoja poljoprivrede kao i samo definisanje regiona predstavlja složen i dugoročan poduhvat proučavanja prirodnih i drugih uslova i kriterijuma dinamičkog karaktera.

U nameri da podstakne definisanje regionalne politike, država bi trebala da planira niz mera koje bi se odnosile na ekonomski razvoj, a koja se mogu svrstati u sledeće grupe:

- ostvarenje održivog razvoja na lokalnom i regionalnom nivou;
- upravljanje ljudskim resursima u cilju zadržavanja stanovništva u ruralnim sredinama, otvaranjem novih radnih mesta;
- očuvanje ruralnog prostora, davanje na značaju i optimalno korišćenje;
- mere usmerene ka malim i srednjim preduzećima s ciljem da podstaknu njihovo otvaranje u nedovoljno razvijenim područjima.

REGIONALNI RAZVOJ I POLJOPRIVREDA

Potreba da se intervencijom smanje regionalne razlike je prvi put priznata na Samitu zajedničkog tržišta šefova država ili vlada u Parizu, 1972. godine. No, tek je 1975. godine Zajednica dobila instrument za intervencije u slučajevima regionalnih debalansa u vidu Evropskog fonda za regionalni razvoj (ERDF).

Kada su u pitanju problemi regionalnog razvoja Republike Srbije onda posebno treba istaći da postoje disproporcije nivoa razvijenosti pojedinih područja, da izrazito veliki broj opština spada u grupu nerazvijenih, da postoje strukturalne neusklađenosti, nepovoljna demografska kretanja, a posebno je to sve prenaplašeno brojnim materijalnim ograničenjima.

Da su te disproporcije izrazito naglašene kada je u pitanju odnos razvijenog severa i nerazvijenog juga Srbije, to se može ilustrovati sledećim činjenicama: na teritoriji grada

Beograda živi 21% ukupnog stanovništva, zapošljava 29,7% aktivnog stanovništva i u stvaranju narodnog dohotka Srbije učestvuje sa 33,7%.

Istovremeno ako se analizira najnerazvijenije područje Srbije, a koje obuhvata 23 opštine Pčinjskog, Jablaničkog i Topličkog okruga, može se zaključiti da napred pomenuti okruzi učestvuju u broju stanovnika sa 10,8%, u stvaranju narodnog dohotka sa 4,6% i pri tome zapošljavaju 7,9% od ukupnog broja zaposlenih u Republici Srbiji.

Posmatrajući Srbiju nameće se zaključak da se u njoj diferenciraju dva tipa regiona:

- urbano-industrijski, i
- agrarno-ruralni.

Svakako da ovo stanje potiče iz davnih vremena kada se sprovodila neujednačena prostorna distribucija privrednih elemenata i infrastrukture.

Problemi sa kojima se suočavaju stanovnici ruralnih područja, bez obzira koliko je država nastojala da ih eliminiše ostali su izraženi. Tu se, pre svega, misli na smanjenje stanovništva, dosta nizak obrazovni nivo, udaljenost tržišta, nerazvijenu infrastrukturu itd. Sve to ima za posledicu urušavanje životnog standarda lokalnog stanovništva. I unutar ruralnih područja postoje značajne razvojne disproporcije između razvijenog severa i nerazvijenog juga.

Tako npr. Južno-bački okrug ostvaruje 24,6% srpskog izvoza poljoprivrede, a istovremeno Toplički okrug učestvuje sa samo 0,6%.

Pogled na mehanizaciju kojom su opremljeni seljaci, a koja je korišćena u zatvaranju saobraćaja tokom poslednjih demonstracija pokazuje iste rezultate, kao napred izneti podaci.

Naime dok su proizvođači Vojvodine izvezli najsavremenije i najskuplje traktore, seljaci iz južnih delova došli su sa pogonskim mašinama koje verno oslikavaju njihovo imovinsko stanje.

OSNOVNI PRAVCI DALJEG REGIONALNOG RAZVOJA POLJOPRIVREDE

Šta Srbija očekuje od poljoprivrede? Uprkos dosadašnjoj politici kakva je vođena prema poljoprivredi, pažnja nije u dovoljnoj meri posvećena specifičnim uslovima lokalnog razvoja. Znači da ovaj problem ostaje i dalje aktuelan.

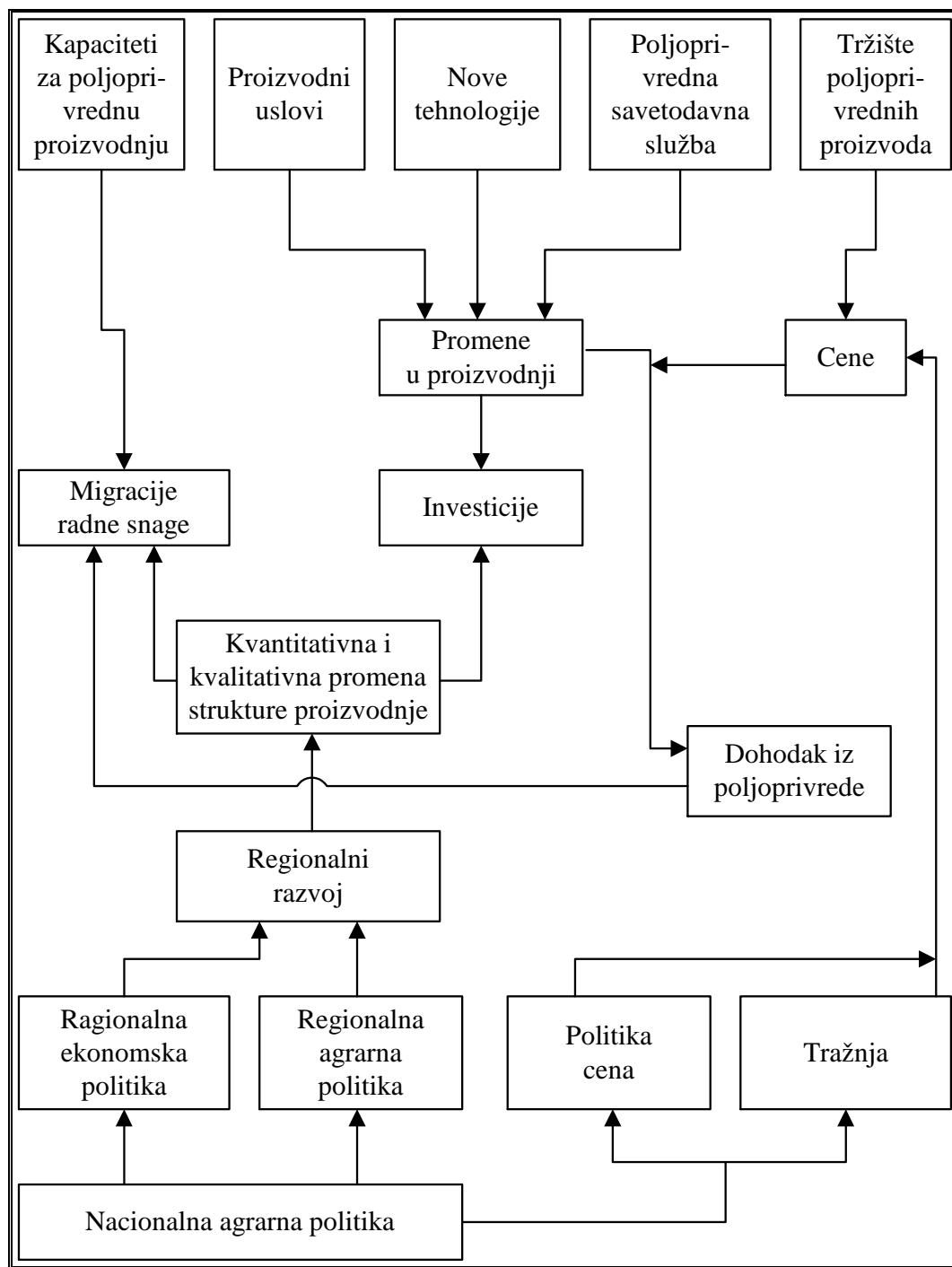
Na slici 1. dat je pregled činilaca koji bi trebalo da utiču na regionalni razvoj, a može da doprinosi u pronalaženju nove uloge i značaja razvoja lokalnih područja.

Osnovni pravac budućeg razvoja poljoprivrede je optimalno korišćenje i očuvanje raspoloživih proizvodnih kapaciteta, povećanje obima poljoprivredne proizvodnje, davanje na značaju intenzivnim proizvodnjama, pre svega, namenjenih izvozu.

Time bi se okončala priča o podmirenju domaće tražnje za poljoprivrednim proizvodima i okrenuli bi smo se najvećoj šansi a to je izvoz proizvoda, za koje postoji nesumljiva šansa da se proizvode u našim uslovima.

Znači Srbija bi postala proizvodno područje za primenu proizvodnih i tehnoloških prestrukturiranja koja će se bazirati na ekološkim, energetske i ekonomskim kriterijumima. Treba istaći da pozitivne rezultate ne bi trebalo očekivati u kratkom roku, već kako bude tekao oporavak privrede, a u okviru nje i poljoprivrede. u zavisnosti od finansijske konsolidacije ostvarivaće se željeni ciljevi najpre u pravcu znatno veće zastupljenosti industrijskog bilja i intenziviranja stočarske proizvodnje.

Doslednim sprovođenjem ruralnog razvoja, savremena poljoprivreda koja bi se u određenim segmentima organizovala na industrijski način, poljoprivreda bi predstavljala osnovu ubrzanog razvoja celokupne privrede, time bi se približili EU po načelu da je dohodak koji potiče od robnog proizvođača iznad proseka dohotka u ostaloj privredi.

Slika 1. Strategija regionalnog razvoja poljoprivrede

Temelji daljeg regionalnog razvoja treba da budu sledeći:

1. stimulisanja radne snage sa porodičnih gazdinstava;
2. stvaranje mogućnosti za implementaciju tehničke pomoći i opšteg obrazovanja;
3. prioriteti u finansiranju gajenja stoke i intenzivne proizvodnje;
4. stimulirati svim oblicima istraživanja koja pospešuju poljoprivredu;
5. stimulirati povratak u ruralna područja, za aktivnosti koje utiču na porast tražnje radne snage;
6. mehanizacija ruralnih područja;
7. davanje na značaju brdskim i planinskim područjima u cilju konsolidacije tih proizvodnih područja.

ZAKLJUČAK

Odavno većina zemalja nastoji da reši regionalne ekonomske i socijalne probleme putem administrativnih intervencija. Nastojali su da regionalna ekonomska politika bude tako koncipirana da osigura dva osnovna cilja:

- 1) podsticanje pomeranja industrijske aktivnosti bogatih područja u siromašna ili u područja sa relativno visokom nezaposlenošću; i
- 2) unapređenje uniformnog razvoja zemlje ravnomernijim korišćenjem prirodnih i ljudskih resursa.

Uprkos regionalnoj politici kakva je nekad vođena na prostorima bivše Jugoslavije, a sada Srbije, problem nerazvijenih regiona i dalje ostaje nerešen. Ovo bi trebalo da izazove kritiku regionalne intervencije i u isto vreme podstakne traganje za novom strategijom

Ovo traganje obuhvata znatno pažljiviju analizu preobražaja koji predstoje u manje razvijenim i nerazvijenim regionima. Bez sumnje, ekonomska i socijalna slika se značajno promenila od 80-tih godina XX veka i novi elementi čine osnovu za kadrovske promene u formulisanju politike.

LITERATURA

- Ceranić, S., Maletić Radojka (2005). *Strategijske promene kao uslov konkurentnosti agrara Srbije i Crne Gore*, Tematski zbornik: Poljoprivreda i ruralni razvoj u evropskim integracijama, Beograd.
- Ceranić, S., Maletić Radojka, Paunović Tamara (2005). *Traganje za činiocima nove politike regionalnog razvoja poljoprivrede Srbije*, Ekonomika poljoprivrede, Beograd, br. 3/2005.

- Novković, N., Šomodji, Š. (1993): *Multi-criteria Model for Optimal Regional Planning of Agriculture*, Zbornik radova 2. Balkanske konferencije o operacionim istraživanjima, Tesaloniki.
- Tomić, D. (1981). *Regionalni privredni razvoj i politički ciljevi, metode i mere regionalnog razvoja poljoprivrede - primer Jugoslavije*, Poljoprivreda i regionalni razvoj u Evropi. Treći evropski kongres agrarnih ekonomista, Beograd.